

БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫ БІЛІМІ МЕН ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ ФОРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Дуйсебекова А.М.

Қожә Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан
(E-mail: alia.duisebekova@ayu.edu.kz)

Г.А. Милярова

Қожә Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
студенті

Аннотация: Мақалада оқу үрдісінің тиімділігі мен сапасын арттыру міндеттерін шешудегі басты мәселе – биологиялық білім берудегі бағалау жүйесін модернизациялауға байланысты, мұғалімдердің биологиялық білімді бағалаудың тиімді формаларын қолдану ахуалы қарастырылады. Жоспарланған білім беру нәтижелеріне қол жеткізу үшін мектеп ішіндегі білім беру жетістіктеріне мониторинг жүргізу баяндалған. Білім саласында үлгерімді бағалаудың қанағаттанарлықсыз қолданылуы білікті педагог кадрлардың тапшылығымен, педагогикалық ғылымның дамымауымен, білім беру жүйесінің материалдық-техникалық базасының әлсіздігімен де байланысты.

Түйін сөздер: оқушы, білім, білім сапасы, баға, бағалау, әдіс, дағды

Кіріспе

Әлемнің көптеген елдері, соның ішінде біздің елімізде білім беру жүйесін жаһандық реформалау шеңберінде білім беру қызметін бақылау және бағалау саясатының негіздерін қалыптастырды. Бұл мемлекеттер білім беру саласындағы ұлттық саясаттың, оның сапасы мен бақылаудың маңызды кезеңі болып табылатын білім берудің қазіргі заманғы стандарттарын айқындауға кірісті. Биологияны оқытуда білімді тексеру мен бағалауды тиімді ұйымдастыруды А.Е. Әбілқасымова, А.К. Көбесов, Д.Р. Рахымбек, И.Б. Бекбаев, Л.Т. Исакова, Е.Ж. Смағұлов, М. Есмұхан, Б.Б. Баймұханов, Е. Медеуов, Ә.К. Қағазбаева, Н.К. Ахметов, Ә.С. Кенеш, Ә.П. Мұстафаев, В.П. Добрица, Б.К. Өтежанова, Е.А. Тұяқовтың еңбектерінде байқалады.

Оқушылардың биологиялық білім сапасын «бағалау» оқу-тәрбие процесінің қажетті және маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Барлық білім беру мекемелерінде оған ерекше көңіл бөлінеді. Бұл табиғи нәрсе, өйткені биологияны оқыту процесі мұғалімдерге оқушылардың материалды игеруі, олардың білімінің сапасы, оларда туындайтын қиындықтар туралы ақпарат беретін тұрақты кері байланыссыз тиімді бола алмайды, онсыз мектептегі биология курсы саналы және берік игеру мүмкін емес [1].

Осыған байланысты білім беру қызметтерінің сапасын бағалау мәселесі қоғамдық және педагогикалық шеңберінің назарында қала береді.

Оқушылардың білімін объективті бағалау іс-әрекеттің түпкілікті нәтижесінің дұрыстығы туралы ғана емес, сонымен бірге оның өзі туралы да ақпарат береді. Оқушылардың оқуға деген көзқарасы, олардың пәнге деген қызығушылығы мен тәуелсіздігі оның қалай жүзеге асырылатынына байланысты. Оқушылардың оқу іс-әрекетінде жеке табысын адекватты бағалауды қалыптастыру қажеттілігімен бұл мәселенің педагогика теориясы мен практикасында жетілдірілмегенді арасындағы қарама-қайшылық зерттеу тақырыбына әкелді. Білімді бағалаудың рөлі мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастан әлдеқайда көп. Оқытудың әртүрлі әдістері мен нысандарының тиімділігі, оқулықтар мен әдістемелік әзірлемелердің сапасы осы мәселелермен тығыз байланысты [2].

Бүгінгі таңда бағалау келесі:

- оқыту-білімді қосуды, кеңейтуді көздейді;
- тәрбиелік-оқу міндеттеріне жүйелі және адал қарау дағдыларын қалыптастыру;
- бағдарлаушы-білім алушының өз білімінің жай-күйін, сапасын ұғынуын болжайды;
- ынталандыру-табысқа жету арқылы ерікті салаға әсер етеді немесе сәтсіздік;
- диагностикалық-білім сапасын үздіксіз бақылау;
- профилактикалық-ұмытуды алдын-ала зерттелгенді қайталау арқылы болдырмауға болады бағалауға;
- мұғалімнің өзінің оқыту қызметінің тиімділігін тексеру;
- оқушыларда барабар өзін-өзі бағалау;
- оқушылардың оқу іс-әрекетінің қуатты мотиві;
- ұжымдағы оқушылардың мәртебесін өзгерту функцияларын орындайды деп саналады.

Кеңес заманында әртүрлі пәндер мен әртүрлі сыныптар үшін тиісті бағалау критерийлері жасалды. Бұл мұғалімге оқушылардың білімі мен дағдыларын дәл анықтауға мүмкіндік берді, бірақ оқу орындарының әртүрлі түрлеріндегі белгілерді бірыңғайлады [3].

Өзін-өзі бағалауды зерттеу үшін А.И.Линкинаның «Үш баға» атты әдістемесін пайдалануға болады. Бұл әдістеме бойынша оқушыларға кез-келген тапсырманы жазбаша түрде орындау ұсынылады.

Психолог мұғаліммен бірге оқушылардың жұмысын үш бағамен бағалайды. Олар: нақты, жоғарылатылған және төмендетілген бағалар.

Оқушыларға дәптерлерін жаратып берерден алдын оларға «Сіздердің жұмыстарыңызды әр мектептен үш мұғалім тексереді. Орындалған тапсырма бойынша олардың әртүрлі пікір қалыптасты, сондықтан олар әртүрлі баға қойды. Сендер өздерің келіскен бағаны шеңбермен қоршап қойыңдар» деп айтылады. Осыдан кейін әрбір оқушымен болған жеке әңгімеде мына сұрақтарға жауап алынады.

1. Сен өзінді қандай оқушымын деп санайсың? Орташа ма? Нашар ма? Әлде күшті ме?

2. Сені қандай бағалар қуантады? Қандайлары ренжітеді?

3. Сенің орындаған жұмысың «3» деген бағаға сай болып тұр, ал мұғалім оны «5» ке бағалады делік. Сен бұған қуанасың ба әлде ренжисің бе?

Оқушылардың өзін-өзі бағалауы мына көрсеткіштер бойынша алынған мәліметтер негізінде анықталады:

- өзін-өзі бағалаудың мұғалімнің нақты бағалауымен сәйкес келуі немесе сәйкес келмеуі;

- өзін-өзі бағалау дәлелдемесінің сипаты:

а) атқарылған жұмыстың сапасына қарай бағытталған дәлелдеме.

ә) кез-келген өзге дәлелдеме.

б) өзін-өзі бағалаудың тұрақтылығы немесе тұрақсыздығы; бұл туралы оқушының өзіне қойған бағасымен берілген жауаптардың сипаттарының сәйкес келу дәрежесі бойынша қорытынды шығарылады.

Оқу процесінде жасы кіші оқушылардың қалыптасып келе жатқан бағалау ұстанымдары сыныптан-сыныпқа көшуде арта беретін объективті мүмкіндіктерге қарағанда, мұғалім мен сыныптас оқушылардың бағалауына тәуелді болатынын тәжірибе материалдары көрсетіп отыр. Міне, осыдан келіп өзін-өзі бағалау мен талап деңгейінің қалыптасу процесінде, жетістікке қол жеткізудің себептері елеулі роль атқарады [4].

Әр мемлекетте қабылданған мектептік бағалаудың анықтамасы сол елдің білім саясатына және бағалауды қалай қолдануына тәуелді: оқытуды дамыту үшін немесе баға қою үшін. Сонымен, қалыптастырушы бағалау АҚШ, Жаңа Зеландия, Финляндия, Канада, Сингапурде оқу бағдарламаларын және оқушылардың оқу процесін жақсарту үшін қолданылады. Қалыптастырушы және жиынтық бағалаудың нәтижелері АҚШ, Гонконг, Австралияда шынайылықты арттыру үшін және бірыңғай критерийлер негізінде бағалаудың әділдігі үшін қолданылады. Соңғы нәтижеге бағдарланған білім беруді енгізу жағдайында білім беру процесі оған қатысушылар білім алушылардың арасындағы субъект – субъект негізінде жүзеге асырылуда. Оқушы оқу-тәрбие процесіндегі субъект ретінде оқуда белгілі табыстарға жету үшін өз іс-әрекетін мақсатты ұйымдастыру керек [5].

Қазіргі уақытта тек білім алушыға сұрақ қойып, толық жауап талап ететін бұрынғы білімді тексерудің әдісі жалғыз емес. Оқытушылар сабақта көрнекілікті, ауызша, практикалықтағы басқа да білім мен біліктілікті тексерудің әдістерін қолданған жөн.

Мысал ретінде білім тексерудің төмендегідей формаларын атауға болады:

- реферат жазу
- бақылау нәтижесін көрсетіп тұрып, оқушының хабарламасы
- проблемалық мәселені шешу барысындағы пікірталасқа қатыстыру
- білім алушының хабарламасын бағалау керек
- қосымша әдебиеттер барысында баяндама жасау

- қойылған сұрақ бойынша жауаптың сызбанұсқалық нобайын құру керек

- биологиялық есептерді шешу
- жұмыс дәптерін толтыру барысы
- дидактикалық карточкаларды жазбаша толтыру арқылы жауап беру
- тақтада қорытынды кестені ұжымдық толтыру барысы
- жылдам жауапқа қатысу барысы
- берілген тақырып бойынша қиял шығарма жазу барысы
- рөлдік ойынға қатысуда кейіпкер ролінің мәтінін құру шеберлігі
- телехабар материалы бойынша реферат жазу
- компьютерлік оқыту бағдарламалары негізінде жауап беру

Бұл тізімде көрсетілгендер негізінен ауызша әдістер келтірілген, көптеген биолог-оқытушы білімді бақылаудың көрнекі және практикалық әдістерін де қолданады, мысалы – микроскоппен қарағандағы немесе ұлғайтқыш шынымен көргендегі препаратты танып білу -тақта алдында берілген бөлшектерден күрделі жүйелерді немесе үрдістерді құрастыру - зертханалық жұмысты өз бетімен орындау. Осы сияқты және осыған ұқсастау білімді тексеру формалары сабаққа серпіліс беріп қана қоймай, білімді тексеруді дәстүрден тыс қызықты етеді де әдетте оқу процесін белсенді етеді.

Тексеруден диагностикаға көшу

Диагностика оқытудың әр бөлігін оқып-үйренуді аяқтаған соң, оның нәтижелерін білу мақсатында пайдаланылады.

Қазіргі педагогика теориясы мен практикасында оқыту нәтижесін бақылаумен қатар педагогикалық диагностика түсінігі кең қолданылып келе жатыр. «Педагогикалық диагностика» түсінігін алғаш рет 1968 К.Ингенкамп ұсынды. Отандық ғылымда және мектеп практикасында «педагогикалық диагностика» түсінігінің қолдану аясы тар және ол негізінен тәрбие саласына қатысты қолданылады. «Педагогикалық диагностика» түсінігінің мәні дәстүрлі бақылаудың мәнінен кең әрі тереңірек. Себебі, педагогикалық диагностика оқыту нәтижелерін оған жету жолдарымен, әдістерімен бірлікте қарастырады, олардың даму бағыттары мен тенденцияларын анықтайды [6].

Балл жинау оқу жетістіктерін бағалауды даралауды жүзеге асыруға, белгілі бір уақыт аралығында жинақталған балдардың қосындысы көрініс табатын және оқушының оқу портфолиосы формасы түрінде жүзеге асырылатын білім, білік, дағдыларын мүмкіндіктеріне, қалауларына және қабілеттеріне қарай тереңдетуге, кеңейтуге және оның өзінің дамуының жеке траекториясын өз бетінше таңдауына мүмкіндік жасайды.

Нәтижесінде білім алушылардың өздері, олардың ата-аналары және мұғалімдері белгілі бір уақыт аралығындағы жетістігін салыстыра отырып, оның жеке даму динамикасын тұрақты қадағалауға мүмкіндік алады [7].

Мектепте оқушының тәрбиесі мен даму және оқу жұмысындағы мұғалім мен оқушының ынтымақтастығы, ізгіліктендіру ұстанымдары негізінде ұйымдастыруға ерекше мән беріліп отырған қазіргі кезеңде бағалаудың рөлі, қызметі түбегейлі өзгеріп, ол тәрбиелеуші, диагностикалық, дамытушы, бақылаушы және басқарушы қызмет атқару керек.

Материалдар мен әдістер

Биология пәнінде білімді бағалау жүйесі

Биологиялық тесттер мен суреттердегі қателерді табу ерекше орын алады. Осы арқылы функционалдық байланысты түсінуін, алғашқы көмек көрсету тәсілдерінің дұрыстығын тексеруге болады.

Оқушылардың КВН ойындарында, топтағы (командалық) жұмысын бағалау критерийлері және т.б

- командада жұмысты тарату мүмкіндігі;
- бір-бірін тыңдай білу;
- әрекеттердің келісілуі;
- пікірлердің дұрыстығы және толықтығы.
- белсенділік

Тестік тапсырмалар түрі

Аса кең таралған ашық тест түрінен мысалдар келтіріп көрейік.

1-мысал. Берілген мәтінді оқып, ондағы қалып қойған жерлерді толтыр.

Жасыл өсімдіктердің хлорофилл дәндеріне сіңіріліп бөлінеді де тек қана жарықта түзіледі. Өсімдіктер тыныс алғанда қараңғыда да, жарықта да сіңіріліп бөлінеді.

Жабық тестер. Бұл тестер өте алуан түрлі. Олардың кейбіреулері оқушылардан тек өткен материалды ойға түсіруді талап етсе, кейбіреулері материалды тексеруін тексереді және тапсырмаларды шешу біліктілігін бақылайды. Тестерді жауапты таңдап алу, үйлесімділікті табу, әрекеттер мен кезектілігін табу деп топтауға болады.

Мысалы, сәйкестіктерді табу тестіне мүшелердің құрылысы мен арасындағы дәлдігін табу, ал әрекеттің, жағдайдың кезектілігін, жүйесін табу, ал әрекеттің жағдайдың кезектілігін, жүйесін табу, мысалы, жүректің жиырылу циклын жарақат алғанда немесе суға батқанда, жылан шаққанда т.с.с. алғашқы көмек көрсету ретін табуға арналған сұрақтар жатады.

Дұрыс жауапты таңдап алу тестінде кейде керісінше әрекет жасау-дұрыс емес жауаптарды дұрыс жауаптар қатарынан алу беріледі.

Жабық тестердің әр типтері жөнінде түсінік беру үшін мынадай мысалдар қарастыруға болады.

Биология курсына көбінесе бір үлкен ұғымның немесе ауқымды әрекеттің бөлшегі болып табылатын бірнеше құбылыстар мен деректерді біріктіруге тура келеді. Кез-келген мүшелер жүйесі бірнеше мүшелерден тұрады, оны бір дұрыс жауаптың шеңберінде атап шығу мүмкін болмайды.

Осы қиындықты жеңу үшін қатарда тұрмаған ұғымды шығарып тастауды қолдануға болады. Осы кезде сол қатардың барлық звеноларын атап шығу қажет емес, ал ол маңызды, себебі дискрипторлар саны 4-5-тен аспауы керек.

Экскурсиядан кейінгі баяндама, осы тақырып бойынша реферат, қосымша әдебиеттермен өз бетінше жұмыс жасауды қарастырады. Тақырып бойынша ең маңызды және нақты таңдаудан басқа төмендегілерді бағалау қажет:

- Тақырыптың ашылуының толықтығы;

- Барлық тапсырмалар орындалды ма?
- сызбалар мен диаграммалардың болуы (қажет болған жағдайда);
- орындау дәлдігі.

1. Қоршаған табиғаттың сұлулығы (күз туралы 1-2 өлең оқу) және күздің белгілері (жазғы жасыл желек сарғаяды, қызарады, көгілдірленеді, күн қысқарады, ауаның температурасы төмендейді т.б.) жайлы әңгіме.

2. Тапсырманы өз бетінше орындау.

Бірінші карточка 15 минут бойы тұрған жерді зерттеу. Тапсырманы орындандар (Жұмыста орман немесе шалғындықтың бөліктері ұсынылады. Бұл өсімдік жабынының түрлік құрамын толық анықтауға мүмкіндік береді.)

1. Тұрған жерлерінде қандай ағаштекті гүлді өсімдіктің өсетінін анықтаңдар.

Жасыл түстен күзгі реңге кірген жапырақтар мен жемістерді жинаңдар.

Бір түрге жататын ағаштардың жапырақтары мен жемістерін бір қапшыққа салыңдар.

2. Түрлі ағаштардың жапырақтарындағы өзгерістерді бақылаңдар. Діңнің қай бөлігінде түрлі түсті жапырақтар басым екенін анықтаңдар.

Сабақ соңында өсімдік пен жануарлардың қоршаған ортамен байланысы жайлы жүргізген бақылау нәтижесін бекіту, логикалық тұрғыда түсіну және қорытындылау мақсатында әңгіме жүргізіледі. Әңгіме барысында келесі сұрақтарға жауап алынады.

1-кесте. Өсімдіктердің қоршаған ортаға қатынасы

Өсімдік атауы	Суға қатынасы	Бейімделушілігі
Қоға	Жапырағы жалпақ, таспа тәрізді	Тамыры ұзын, көлденең төсемді, сабақтары цилиндр
Бақбақ	Сабағы қуыс, сүтті шырынды	Жапырақтары тамыр мойнына шоғырланады

Тапсырма 1. Кейбір саңырауқұлақтардың талломдарында жасыл рең кездеседі. Оларды өсімдіктер патшалығына неліктен жатқызбайды, жасыл реңді хлорофиллді бермей ме? Жауабыңызды негіздеңіз.

Тапсырма 2. Бес қоректік тізбек құрыңыз. Олардың барлығы өсімдіктен (бөліктерінен) немесе өлі органикалық қалдықтан (детриттен) басталу қажет. Аралық звенода: біріншісінде шұбалшаң, екіншіде масаның судағы дернәсіл, үшіншіде бөлме шыбыны, төртіншіде – зауза қоңызының дернәсілі, бесіншіде кірпікшелі кебісше болу керек. Барлық қоректік тізбек адаммен аяқталуы керек. Неліктен звено саны 6-7 ден аспайды?

Тапсырма 3. Неліктен жер бетінде тіршілік бактерия мен саңырауқұлақтарсыз мүмкін емес екенін түсіндіріңіз. Еркін жауап.

Тапсырма 4. Биологиялық есепті шығарыңыз. Ешкінің 1 куб. мм. қанында мөлшері 0,004; 10 мл. эритроцит; адамның 1 куб. мм. қанында мөлшері 0,007;

5 млн. эритроцит, ал құрбақаның 1 куб. мм. қанында мөлшері 0,02 - 400 мың. эритроцит болады. Қай қан – адамның, құрбақаның әлде ешкінікі бір мезгілде оттегіні көп тасымалдайды? Неліктен?

Нәтижелер

Өз жетістіктерін бағалау – өзін-өзі тексеру мен бақылау, өзінің іс-әрекетін сыни тұрғыда бағалау, қателерді айқындау және оларды жоюдың жолдарын табады. Өзін-өзі бағалауда көптеген инновациялық әдістер қолдануға болады.

«Айна» әдісінде оқушылар жұптасып, бір-біріне қарама-қарсы тұрады (немесе партада отырып та болады). Олардың біреуі қолдарымен, аяқтарымен, денесімен, бет-әлпетімен әртүрлі қимылдар жасайды, ал екінші оқушы оларды айна секілді қайталайды: оңды сол қылады, солды оң жасайды. Бір минуттан кейін оқушылар рөлдерімен алмасады.

«Аквариум әдісі» - балаларға мәселені «қоғам алдында» талқылауға ұсынғандағы диалог формасы. Шағын топ белгілі бір мәселе бойынша диалогті жүргізуге кімге сеніп тапсыруға болатынын тандайды. Кейде тілек білдірушілер бірнеше болуы мүмкін. Қалған барлық оқушылар көрермен рөлін атқарады. Сондықтан да мұны «аквариум» деп атайды. Барлық сынып алда өз пікірін білдіргені болмаса, ыстық орындық сияқты. Олар алтын балыққа арналған аквариумда, басқалары оларға сұрақ қойып түсініктемелер сұрай алады және т.б.

Мәселен, биология сабағында «Фотосинтез, жасуша, хлорофилл, терезе» сөздерін келтіруге болады. Бұл жерде соңғы сөз оқшаулау және сабақ тақырыбына тікелей қатысы жоқ, сонда да оқушылар олардың өзара қатысы мен байланысы туралы өз ойларын келтіруі керек.

«Таңғажайып дорба» ойыны. Дорбада бірнеше жеміс, көкөніс бөліктері бар. Бала көзі жабылып, дорбадағы заттың дәмін татып, оның қай жеміс екенін дәмі, исі, формасы, түсі жайында ажырата баяндайды. Сәйкес дәмдер, түстер, иістер арқылы топ жасауға болады.

«Атаулар туралы үш сұрақ». Мұғалім сабақ басында жаңа тақырып бойынша үш терминді тақтаға жазып, оқушыларға осы атауларға қатысты мынандай сұрақтарға жазбаша жауап беруді тапсырады:

Қайда? Бұл терминдерді сіз бұрынырақта қайда және қандай мағынада кездестіріп едіңіз?

Қалай? Өз тәжірибеңде осы атауларды қолдану мысалдарын келтіресің бе?

Қандай? Осы сабақта бұл атаулар қандай қолданыста болады деп ойлайсыз?

Әдеттегідей бұл жұмысты оқушылардың жеке, жұппен (шағын топ ішінде) ауызша немесе жазбаша орындауы ықтимал. Содан кейін мұғалім бірнеше оқушының пікірін тыңдайды. Мұғалімнің сұрақтарды шығармашылық тұрғысынан әр сабақта тақырыпқа байланысты өзгертіп отыруы тиімді.

Әйтсе де, әрқандай бағаны көтере түсу немесе төмендей бағалау негізінде неше түрлі себеп болады. Мысалы, үлгерімі нашар балаға жоғары баға қою оған психологиялық қолдау көрсетіп, алдағы оқуда ілгерілеуіне көмектесу ниетімен қойылуы мүмкін. Сондықтан бағалаудағы субъектив

ойдың барлығын қате деп қарастыру дұрыс емес. Мұғалім тарапынан оқушыға қойылатын баға білімді және шеберлікті талап етеді.

Әдетте «баға – жазалау құралы» деген ұғым бар, себебі кейде мұғалім оқушыны оқуға мәжбүрлеу үшін осы әдісті қолдануы мүмкін екендігі белгілі. Мұндай баға сыныптың бағалау журналына түсіп, оқушының пәнге, мұғалімге деген кері көзқарасын қалыптастыруы мүмкін. Тіпті оқушыға көтеріңкі баға қою арқылы баланың пәнге ықыласын арттыруға болатыны да белгілі, әрине бұл әдіс бір балаға қатысты үнемі қолданылғанда кері нәтиже беретіні сөзсіз.

Өзін-өзі бақылау әдістері.

Өзін-өзі бақылау әдістері – оқушылардың оқу жұмысының маңызды элементі. Үй жұмысын оқушының өзі тексеретін тәсілдері:

Оқулық мәтінін оқып, оның жоспарын құру, ол жоспармен мәтіннің негізгі ойын айтып беру, әр тақырып соңында бақылау сұрақтарымен жұмыс істеу, мәтін бойынша сұрақтар құрастырып, оған жауап беру.

Бірінші тәсіл арқылы мұғалім баға туралы өз пікірін айтады, бірақ оған уақыт кететіндіктен, көп қолданбайды.

Екінші тәсіл – бағаны, оны неліктен қойғаны жөнінде күнделікке жазу.

Үшінші тәсіл – үлгерім экранын шығару. Білім, іскерлік, дағдыларды бақылау және бағалау жұмыстары: • тексеру және бағалаудың пайдасын көрсететін жағдаяттар жасау; • "Үйге не берілді?" деген сұраққа жауап алуға уақыт кетірмеу; • жақсы көңіл-күйге бөлеу; • оқушының жауапты ойланып беруіне уақыт бөлу; • оқушылардың жауаптарын мұқият тыңдау, мадақтау; • жауапты соңына дейін тыңдау, талдау және ескертулерді кейін жасау; • оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру (жай, темперамент, тіл кемістігі); • жеке тапсырмалар беру; • оқушы өзін еркін сезетін жағдай жасау; • оқушының жауабын талдау, жеке тұлғасын сынамау; • оқушылар бағасын көтергісі келсе, оларға тапсырманы қайта беру; • жауап бергенде, тапсырманы орындағанда тірек сызбаларды қолдануға рұқсат беру; • бақылау және тексеру әдістерін түрлендіріп отыру; • тестілік бақылауды жиі қолдану.

Нәтижені талқылау.

Нәтижесінде, бұл мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оқушыларға оқу үдерісі үшін тек мұғалім ғана жауапты емес екендігін сездіреді.

Өзара бағалау оқушыларға бір-бірімен өзара оқуға және бір-бірін өзара қолдайтындай, қажетті кері байланысты орнатуға көмектеседі, ол оқушыларға сөйлесу, талқылау, түсіндіру, және бір-бірін сыни бағалау мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Өзін-өзі бағалаудың тиімділігі үшін:

- Оқушылар өз жұмыстары, оның қабілеті қалай бағаланатыны жайлы түсінігі; сын тұрғыдағы көзқарасты дамыту дағдысы; әділдікті дамыту; оқушылардың өз мақсаттарына зейіндерін шоғырландыруы.

- Білім алушылардың өз іс-әрекеттерінің нәтижелерін алдын-ала өзіндік бақылауы, бағалау критерийлерін анықтай алуға көмек етеді.

Көшбасшы ретінде көрсете алулары үшін биология курсына пайдалануға болатын құралдар сан түрлі. Ғаламтор жаулап алған қазіргі заманда әрбір мектеп оқушылары өз көңіл күйлерін смайликтер арқылы жақсы

көрсете алады. Мысалы «Өте көңілді», «жақсы», «көңілсіз» смайликтерді алып сабақтың соңында «Өзіме өте жақсы баға беремін», «Сабаққа жақсы қатыстым», «Орташа қатыстым» деген смайликтермен өздерін-өздері бағалайды. Зерттеуімізге мынандай әдістемелермен жұмыс жасалды:

- С.А. Буддасидің «тұлғаның өзіндік бағалауы әдістемесі»;
- «Т.Дембо-Рубинштейн әдістемесі»;
- О.И. Мотковтың «тұлғаның өзіндік бағалауы» әдістемесі; «Жастардың

достарымен қарым-қатынасын бағалау» анкетасы т.б.

Өзін-өзі бағалау мыналарды қамтиды:

өзі туралы пікір (мен – мейірімдімін; мен – батылмын; мен – қорқақпын; мен – жалқаумын; мен-өз күшіме сенімдімін);

Оқушыларға Кері байланыс

Топ__Өркен__

Оқушының аты-жөні__ Димаш __

1. Топта жұмыс істеген оңай ма?__Мағынаны ажырату қиын__

2.Кім өзін еркін сезінбеді, неге? __Айша__

3. Бірлескен жұмыстан не алдың? __Күніге осындай болса__

Оқушының жұмысын өлшемдер арқылы бағалау нәтижесін жақсартуға, не істеу керектігін түсінуге мүмкіндік берсе, жетістігі үшін мадақтап, қолдау көрсету бойына сенім ұялатады. Сонымен қатар ішкі, сыртқы және мұғалімнің бағалауы бар.

Мұғалімнің бағалау (мадақтау, ынталандыру, тілек айту және смайликтерді беру) оқушының көңіл-күйіне әсер етіп қана қоймай, оны алдыға жетелейді деп толық айтуға болады. Нәтижелердің негізінде дәлелдер құру дағдысы бойынша сыни ойлауының қалыптасуын бағалау кестесі толтырылады. Мұны бағалауда біз үш баға қолдандық: жоғары (ж), орташа (о), төмен (т). Ақпарат көздерін іздеу, оқылғандарды түсіну, ақпаратты (ақпараттық өлшемді) сұрыптау мүмкіндігін бағалау үшін «Кірістіру» әдісін қолданамыз.

Біз топтағы оқушылардың өзін-өзі бағалауы негізінде өз идеяларын (әлеуметтік критерийлер) қалыптастыру мүмкіндігін зерттедік. Оқушылар сұрақтарға жауап береді және бес баллдық жүйеде өздерін бағалайды.

Жұмыстың нәтижелері бойынша кесте толтырылады.

2-кесте. Өзін-өзі бағалау жүйесін құру қабілетін бағалау

Аты	Оқу, түсіну	Ақпарат іріктеуі	Оқығанды сыни бағалау	Пікірін айта	Жауап дұрыстығын бағалау
Асхат	жоғары	жоғары	жоғары	жоғары	жоғары
Динара	жоғары	жоғары	орташа	жоғары	орташа
Ардақ	жоғары	жоғары	орташа	жоғары	орташа
Индира	жоғары	орташа	төмен	төмен	төмен
Айжан	орташа	орташа	орташа	орташа	орташа

Оқушылар өзінің жеке жұмысына немесе бір-бірінің жұмысына жай ғана баға қойғаннан гөрі, өзара бағалаудың (және өзін-өзі бағалаудың) маңызы зор.

Ондағы мақсат-оқушыларға өз жұмыстарының сапасын көрсетуге қызықтыру және оларға оны жақсартудың мүмкіндіктерін талдауға көмектесу.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, біздің зерттеуімізде оқушылардың өзін-өзі бағалауы жүйесін құру қабілеті мен өзін-өзі бағалау критерийлері анықтау эксперименті барысында оқушыларға сауалнамалар беріліп, нәтижелері талданды. Анықтау экспериментінің қорытындысы аталған шарттарда көрсетілген өзін-өзі бағалау мазмұнының жоғарыдағы нәтижені көрсетті.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Исаев Ғ.И., Халикова Г.С., Алпамысова Г.Б. Биологияны оқыту әдістемесі. Шымкент, 2017.
 2. Бегалиева Р.Н., Исаев Ғ.И., Ергубекова Ж.С. Оқытудың инновациялық аспектілері. Шымкент, 2017.
 3. Торманов Н. Биологияны оқытудың инновациялық әдістері. Оқу құралы – Алматы, Қазақ ун-ті, 2020. 260 с
 4. Сапарова, Г.С. Биологияны оқыту процесінде оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін қалыптастыру. : оқу құралы. - Алматы: Дарын, 2024. - 139 с.
 5. Сарбасова, Қ. Б. Инновациялық педагогикалық технологиялар – Алматы: Атлас, 2006. - 176 с.
 6. Жанатбекова, Н.Ж., Ф. Борибекова Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар. Оқу құралы / Н. Ж. Жанатбекова,. - Алматы: TechSmith, 2022. - 248 с.
 7. Дуйсебекова А.М., Сейтметова А.М., Жылысбаева А.Н., Тойжигитова Б.Б., Ибрагимова Білім сапасын диагностикалау дайындығын қалыптастыру. Шымкент, 2019.
- Қосымша әдебиеттер:
1. Болашақ жаратылыстану мұғалімдерінің креативтілігін қалыптастырудың ғылыми- әдістемелік негіздері. (монография)Түркістан 2018. Ниязова Г.Ж, Беркимбаев К.М
 2. Сарыбаева Ә.Х. Болашақ жаратылыстану мұғалімдерінің кәсіби даярлығын жетілдіруде электрондық оқулықтарды қолданудың ғылыми әдістемелік негіздері. Түркістан, 2018.
 3. Элен Битэм, Рона Шарп. Педагогиканы цифрлік дәуірде қайта зерделеу. Астана, 2019
 4. Биологияны оқыту әдістемесі. - Жетісай: "Сырдария" университеті, 2014.<http://rmebrk.kz/> Келдібеков, С.Е
 5. Биологияны оқыту әдістемесі. Оқу құралы. Өскемен, 2018.<http://rmebrk.kz/> Шарипханова, А.С., Даутова З.С.
 6. Биология пәні бойынша көрнекі құралдар «Биология» және «Химия-биология» білім беру бағдарламасы бойынша білім алушыларға арналған: Оқу құралы, - Шымкент: ХГТУ, 2020. <http://rmebrk.kz/> Сапарова,